एम॰ ए॰ संस्कृतम् (प्रथमं वर्षम्)
द्वितीयं सत्रम्
(2008–2009 शैक्षिकसत्रतः प्रवृत्तम्)

(2011–2012 शैक्षिकसत्रतः संशोधितम्)

M. A. SANSKRIT (PREVIOUS)
SECOND SEMESTER
(Effective from Academic Session: 2008-2009)

(Modified w.e.f. Academic Session : 2011-2012)

लिखितपत्राणां विस्तृतः पाठ्यक्रमः
Detailed Syllabus for written papers

⊙

षष्ठपत्रम् : ब्राह्मणम् वेदाङ्गानि च
Paper-VI : Brahmanam Vedangani Cha

पूर्णाङ्काः 80

आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20

समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 :	ऐतरेयब्राह्मणम् : अध्यायः 33 (शुनःशेपाख्यानम्) –**संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्या आलोचनात्मकः प्रश्नः च।	**16** अङ्काः
घटकम्-2 :	निरुक्तम् : प्रथमः अध्यायः –व्याख्या, आलोचनात्मकः प्रश्नः, निर्वचनानि च।	**16** अङ्काः
घटकम्-3 :	निरुक्तम् : द्वितीयः अध्यायः (1-5 पादाः); सप्तमः अध्यायः (1-7 पादाः) –व्याख्या, आलोचनात्मकः प्रश्नः, निर्वचनानि च।	**16** अङ्काः
घटकम्-4 :	वैदिकं व्याकरणम् –वैदिकभाषायाः स्वरूपम्; वैदिकलौकिकभाषयोः अन्तरम्; सन्धिः; पदपाठः; वैदिकस्वरः; लुङ् लकारः; लेट् लकारः। **प्रत्ययाः** –शतृ, शानच्, क्वसु, कानच्, तुमर्थकाः।	**16** अङ्काः
घटकम्-5 :	उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः।	**16** अङ्काः

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **प्रथम**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः समीक्षात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **अष्ट** (8) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र प्रथमघटकाद् आरभ्य तृतीयघटकं यावत् प्रतिघटकं **प्रश्नद्वयम्** (एकः व्याख्यात्मकः द्वितीयश्च आलोचनात्मकः प्रश्नः) भविष्यति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –**पाठांशद्वयं संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पाठांशत्रयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धम् **एकम्** आलोचनात्मकं प्रश्नं **संस्कृतमाध्यमेन** समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (8अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –**पाठांशद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पाठांशत्रयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धम् **एकम्** आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (8अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –**पाठांशद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पाठांशत्रयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धम् **एकम्** आलोचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (8अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –**चतुर्थ**घटकोक्तपाठ्यक्रमसम्बद्धं **प्रश्नद्वयं** समाधातुं **प्रश्नत्रयं** प्रदास्यते। (2x8=16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण **चत्वारः** विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. ऐतरेय-ब्राह्मण (द्वितीय भाग), सायणभाष्यसहित, सम्पादक एवम् अनुवादक डॉ॰ सुधाकर मालवीय, तारा प्रिंटिंग वर्क्स, वाराणसी।
2. निरुक्त, हिन्दी अनुवादक पं॰ शिवनारायण शास्त्री, इण्डोलोजिकल बुक हाऊस, दिल्ली।
3. निरुक्त (भाग 1-2), स्कन्द-महेश्वर-कृत निरुक्तभाष्यटीका-सहित, लक्ष्मण स्वरूप, प्रका॰ पाणिनि, नई दिल्ली।
4. निरुक्त, दुर्गाचार्य-कृत वृत्ति-सहित, आनन्दाश्रम, पूना।
5. निरुक्तसम्मर्शः, ब्रह्ममुनि परिव्राजक, वैदिक यन्त्रालय, अजमेर।
6. हिन्दी निरुक्त (अध्याय 1, 2, 7), व्याख्या॰ कपिलदेव शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ।
7. वैदिक व्याकरण (भाग 1-2), रामगोपाल, नैशनल पब्लिशिंग हाऊस, दिल्ली।
8. A Vedic Grammar for Students, A.A. Macdonell, Motilal Banarsidass, Delhi.

सप्तमपत्रम् : व्याकरणम् भाषाविज्ञानम् च (2)
Paper-VII : Vyakaranam Bhasavijnanam Cha (2)

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **16** अङ्काः

अधोलिखितानि प्रकरणानि (सम्बद्धसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च)–

(क) तिङन्तप्रकरणम् : 1. जुहोत्यादिप्रकरणम्– हु, भी, दा। 2. दिवादिप्रकरणम्– दिव्, नृत्।
3. स्वादिप्रकरणम्– सु, चि। 4. तुदादिप्रकरणम्– तुद्, मुच्।
5. रुधादिप्रकरणम्– रुध्, भुज्। 6. तनादिप्रकरणम्– तन्, कृ।
7. क्र्यादिप्रकरणम्– क्री, ज्ञा। 8. चुरादिप्रकरणम्– चुर्, कथ्।

(ख) नामधातुप्रक्रिया।
(ग) आत्मनेपदप्रक्रिया।
(घ) परस्मैपदप्रक्रिया।

घटकम्-2 : वरदराजः, लघुसिद्धान्तकौमुदी **16** अङ्काः

अधोलिखितं प्रकरणद्वयम् (सम्बद्धसूत्राणां सोदाहरणं व्याख्या प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रिया च)–

(क) समासप्रकरणम्।
(ख) तद्धितप्रकरणम् (चातुरर्थिकपर्यन्तम्)।

घटकम्-3 : भट्टोजिदीक्षितः, सिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्धम्) : कारकप्रकरणम् (**संस्कृतमाध्यमेन**)

(क) सोदाहरणं सूत्रव्याख्या। **8** अङ्काः
(ख) सूत्रोल्लेखपूर्वकं कारक-विभक्ति-प्रतिपादनम्। **8** अङ्काः

घटकम्-4: भाषाविज्ञानम्– **16** अङ्काः

संस्कृतभाषा (वैदिकी लौकिकी च)।
अर्थविज्ञानम्– अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि दिशश्च।
ध्वनिविज्ञानम्– उच्चारणावयवाः तेषां प्रकार्याणि च; ध्वनीनां ध्वन्यात्मकं वर्गीकरणम्।
रूपविज्ञानम्– शब्दनिर्माणम्; शब्दानां तत्त्वानि; धातुः प्रत्ययश्च।
वाक्यविज्ञानम्– पदक्रमः।

घटकम्-5 : उपरितन-घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः। **16** अङ्काः

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **तृतीय**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **तृतीय**घटकं यावत् प्रश्नेषु **50%** अंशः, **चतुर्थ**घटकस्य च समीक्षात्मकप्रश्नेषु **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **अष्ट** (8) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र **प्रथम**घटकात् प्रारभ्य **तृतीय**घटकं यावत् प्रतिघटकं **प्रश्नद्वयम्**, **चतुर्थ**घटकसम्बद्धश्च **एकः** प्रश्नः भविष्यति। **पञ्चम**घटकम् आश्रित्य च **एकः** प्रश्नः भविष्यति यत्र घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रमानुसारेण **चत्वारः** विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –प्रथमघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धस्य **पदद्वयस्य** प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पदचतुष्टयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –द्वितीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धस्य **पदद्वयस्य** प्रमुखसूत्रोल्लेखपूर्वकं रूपसिद्धिप्रक्रियां लिखितुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पदचतुष्टयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितं प्रश्नद्वयम्–

प्रथमः प्रश्नः –तृतीयघटकोक्तप्रकरणसम्बद्धं **सूत्रद्वयं** सोदाहरणं **संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **सूत्रचतुष्टयं** प्रदास्यते। (2x4=8अङ्काः)

द्वितीयः प्रश्नः –तृतीयघटकोक्तप्रकरणानुसारेण **पदद्वयस्य** सूत्रोल्लेखपूर्वकं **संस्कृतमाध्यमेन** कारक-विभक्ति-प्रतिपादनाय यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **चत्वारि** अधोरेखाङ्कितानि पदानि प्रदास्यन्ते। (2x4=8अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –चतुर्थघटकोक्तपाठ्यक्रमानुसारेण **एकं** समीक्षात्मकं प्रश्नं लिखितुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण **चत्वारः** विकल्परहिताः संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. लघुसिद्धान्तकौमुदी, वरदराज, व्याख्या॰ भीमसेन शास्त्री, भैमी प्रकाशन, दिल्ली।
2. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्या॰ आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद।
3. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्या॰ धरानन्द शास्त्री घिल्डियाल, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
4. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्द्ध), भट्टोजिदीक्षित, प्रका॰ मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
5. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (1-2 भाग), व्याख्या॰ गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
6. कारक-प्रकरण (सिद्धान्तकौमुदीस्थ), सम्पा॰ तथा व्याख्या॰ श्रीनिवास शास्त्री, साहित्य भण्डार, मेरठ।
7. भाषा और भाषिकी, देवीशंकर द्विवेदी, हरियाणा साहित्य अकादमी, चण्डीगढ़।
8. पदपदार्थसमीक्षा, बलदेव सिंह, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय, कुरुक्षेत्र।
9. सामान्य भाषा-विज्ञान, बाबूराम सक्सेना।
10. Introduction to Comparative Philology, P.D. Gune, Pune.
11. Transformational Grammar, Ratford, A., Cambridge Univ. Press, 1988.
12. Introduction to Linguistics, Ratford, A. *et. al.,* Cambridge Univ. Press, 1999.
13. (a) Introduction to Theoretical Linguistics, Lyons, John, 1968.
    (b) Linguistic Semantics, Lyons, John, Cambridge Univ. Press, 1995
14. General Linguistics, An Introductory Survey-Robins, R. H., Indiana Press, Bloomington, 1964.
15. An Introduction to the Science of Meaning, Oxford Blackwell, Semantics, 1962.
16. Sanskrit Syntax, J.S. Speijer, Motilal Banarasidass, Delhi.

17. An Introduction to Language, Fromkin, V. and R. Rodman, New York etc. Harcourt, Brace Jovenovich College Publishers, 1988, 1992.
18. The Principles of Semantics, Blackwell, Ullmann, Stephen, 1957.
19. Semantic Analysis, Ithaca, N.Y.–Ziff, Paul, Comell University Press, 1960.
20. Linguistics, An Introduction to Language and Communication-Akmaijan, A.R. Demers and R. Hamish, Cambridge Mass, MIT Press, 1979.

अष्टमपत्रम् : भारतीयदर्शनम् (2)

Paper-VIII : Bharatiyadarshanam (2)

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 :	लौगाक्षिभास्करः, अर्थसङ्ग्रहः : निबन्धात्मकाः प्रश्नाः।	**16** अङ्काः
घटकम्-2 :	अर्थसङ्ग्रहः : पङ्क्तिव्याख्या।	**16** अङ्काः
घटकम्-3 :	सदानन्दयोगीन्द्रः, वेदान्तसारः : निबन्धात्मकाः प्रश्नाः।	**16** अङ्काः
घटकम्-4 :	वेदान्तसारः : पङ्क्तिव्याख्या।	**16** अङ्काः
घटकम्-5 :	उपरितन-ग्रन्थद्वयगतविषयान् आश्रित्य **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः (**संस्कृतमाध्यमेन**)।	**16** अङ्काः

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **पञ्चम**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावद् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः निबन्धात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् । परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति ।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **पञ्च** (**5**) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य **एकं** निबन्धं लिखितुं **निबन्धद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गं **पङ्क्तिद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पङ्क्तित्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थम् आश्रित्य **एकं** निबन्धं लिखितुं **निबन्धद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गं **पङ्क्तिद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **पङ्क्तित्रयं** प्रदास्यते। (2X8=16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –**पञ्चम**घटकोक्तानुसारेण विकल्परहिताः **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** समाधातुं प्रदास्यन्ते। (4x4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. अर्थसंग्रह, सम्पा॰ तथा व्याख्या॰ वाचस्पति उपाध्याय, चौखम्बा ओरियण्टालिया।
2. अर्थसंग्रहः, व्याख्या॰ दयाशङ्कर शास्त्री, कानपुर।
3. अर्थसंग्रहः, व्याख्या॰ सत्यप्रकाश शर्मा, साहित्य भण्डार, मेरठ।
4. Arthasaṅgraha, Eng. Tr. A.B. Gajendragadkar and R.D. Karmarkar, Motilal Banarsidass, Delhi.
5. Arthasaṅgraha, Eng. Tr. G. Thibaut, Delhi.
6. वेदान्तसार, व्याख्या॰ बदरीनाथ शुक्ल, वाराणसी।
7. वेदान्तसार, सम्पा॰ तथा व्याख्या॰ राममूर्ति शर्मा, दिल्ली।
8. वेदान्तसार, व्याख्या॰ गजानन शास्त्री मुसलगाँवकर, वाराणसी।
9. वेदान्तसार, सम्पा॰ तथा व्याख्या॰ डॉ॰ आद्याप्रसाद मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन, इलाहाबाद।
10. Vedāntasāra, Eng. Tr. M. Hiriyanna.
11. Vedāntasāra, Eng. Tr. Swami Nikhilananda.

नवमपत्रम् : काव्यम् काव्यशास्त्रम् च
Paper-IX : Kavyam Kavyashastram Cha

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : बाणभट्टः, कादम्बरी : महाश्वेतावृत्तान्तः, अधोनिर्दिष्टः अंशः – **16 अङ्काः**
'तच्च पवनोद्धूतैरितस्ततः' इत्यारभ्य 'कथं कथमिति तमतिचिरं व्यलोकयम्' इति पर्यन्तम्।
–गद्यांश-व्याख्या।

घटकम्-2 : कालिदासः, मेघदूतम् : पूर्वमेघः **16 अङ्काः**
–श्लोकाः 34तः समाप्तिपर्यन्तम्, **संस्कृतमाध्यमेन** श्लोकव्याख्या।

घटकम्-3 : विश्वनाथः, साहित्यदर्पणः **16 अङ्काः**
–प्रथमः परिच्छेदः; द्वितीयः परिच्छेदः –अभिधानिरूपणम्, कारिका-संख्या 4 पर्यन्तम्।

घटकम्-4 : साहित्यदर्पणः : द्वितीयः परिच्छेदः, लक्षणानिरूपणम् व्यञ्जनानिरूपणम् च (कारिकाः 5-20)। **16 अङ्काः**

घटकम्-5 : साहित्यदर्पणः : षष्ठः परिच्छेदः, कारिकाः 1-10; 224-268; 315-337 -संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः। **16 अङ्काः**

टिप्पणी :

(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते, परन्तु **द्वितीय**घटकस्य प्रश्नाः **संस्कृतमाध्यमेन** एव समाधेयाः अन्यथा सर्वथा अङ्कहानिः भविष्यति।

(ख) **चतुर्थ**घटकं यावत् व्याख्यात्मकप्रश्नेषु **50%** अंशः समीक्षात्मकप्रश्नेषु च **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य संक्षिप्तोत्तरप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **पञ्च** (**5**) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति।
3. प्रश्नानाम् अङ्कानां च विभाजनम् अधोलिखितरूपेण भविष्यति–

I. प्रथमघटकाश्रितः प्रश्नः –काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं **गद्यांशद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थाद् **गद्यांशत्रयं** प्रदास्यते। (2x8=16अङ्काः)

II. द्वितीयघटकाश्रितः प्रश्नः –काव्यसौष्ठवनिर्देशपूर्वकं सप्रसङ्गं **श्लोकद्वयं संस्कृतमाध्यमेन** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **श्लोकत्रयं** प्रदास्यते। (2x8=16अङ्काः)

III. तृतीयघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गं **कारिकाद्वयं** व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **कारिकात्रयं** प्रदास्यते।

अथवा

कारिकाव्याख्यास्थाने **एकं** विवेचनात्मकं प्रश्नं समाधातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते। (16अङ्काः)

IV. चतुर्थघटकाश्रितः प्रश्नः –सप्रसङ्गम् **एकां** कारिकां व्याख्यातुं यथानिर्दिष्टग्रन्थात् **कारिकाद्वयं** प्रदास्यते।

अथवा

उपर्युक्तविकल्पस्थाने यथानिर्दिष्टग्रन्थसम्बद्धं विवेचनात्मकम् **एकं** प्रश्नं समाधातुं **प्रश्नद्वयं** प्रदास्यते।

अथवा

उपर्युक्तविकल्पद्वयस्थाने यथानिर्दिष्टग्रन्थात् सप्रसङ्गं व्याख्यातुम् **एका** कारिका **तद्विकल्पे** च समाधातुम् **एकः** विवेचनात्मकः प्रश्नः प्रदास्यते। (16अङ्काः)

V. पञ्चमघटकाश्रितः प्रश्नः –यथानिर्दिष्टग्रन्थाद् विकल्परहिताः **चत्वारः** संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। (4x4=16अङ्काः)

अनुशंसितग्रन्थाः

1. कादम्बरी, महाश्वेतावृत्तान्तः, सम्पा॰ आचार्यः रामनाथः शर्मा, राजेन्द्रकुमारः शास्त्री च, साहित्यभण्डारम्, मेरठनगरम्, पञ्चमसंस्करणम्, 2001
2. कादम्बरी, महाश्वेतावृत्तान्त, सम्पा॰ आचार्य कपिलदेव गिरि, वाराणसी।
3. कादम्बरी : एक सांस्कृतिक अध्ययन, डॉ॰ वासुदेवशरण अग्रवाल।
4. बाणभट्ट का साहित्यिक अनुशीलन, अमरनाथ पाण्डेय।
5. साहित्यदर्पण, सम्पा॰ पी॰वी॰ काणे, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
6. साहित्यदर्पण, व्याख्या॰ कृष्णमोहन शास्त्री।
7. साहित्यदर्पण, सम्पा॰ शालिग्राम शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।

दशमपत्रम् : संस्कृतवाङ्मयस्य इतिहासः अनुवादः च
Paper-X : Samskritavanmayasya Itihasah Anuvadah Cha

पूर्णाङ्काः 80
आन्तरिकमूल्याङ्कनाङ्काः 20
समयः 3 होराः (3 Hours)

घटकम्-1 : वैदिकवाङ्मयस्य सामान्यपरिचयः (2) : उपनिषदः वेदाङ्गानि च। **16** अङ्काः

घटकम्-2 : संस्कृतव्याकरणस्य सामान्यपरिचयः (2) : भर्तृहरिः, काशिकाकारौ वामनजयादित्यौ, भट्टोजिदीक्षितः, वरदराजः। **16** अङ्काः

घटकम्-3 : भारतीयदर्शनस्य सामान्यपरिचयः (2) : सांख्यम्, योगः, अद्वैतवेदान्तः। **16** अङ्काः

घटकम्-4 : लौकिकसंस्कृतसाहित्यस्य सामान्यपरिचयः (2) : महाकाव्यानि, खण्डकाव्यानि, गद्यकाव्यानि, चम्पूकाव्यानि। **16** अङ्काः

घटकम्-5 : (क) अपठितसंस्कृतोद्धरणस्य **हिन्दीमाध्यमेन** अनुवादः। **8** अङ्काः
(ख) अपठितहिन्दीगद्यांशस्य **संस्कृतमाध्यमेन** अनुवादः। **8** अङ्काः

टिप्पणी :
(क) प्रश्नानां समाधानं संस्कृत/हिन्दी/आङ्ग्लभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन कर्तुं शक्यते।
(ख) **चतुर्थ**घटकं यावत् प्रतिघटकं समीक्षात्मकप्रश्नेषु **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत्। परन्तु **पञ्चम**घटकस्य अनुवादात्मकप्रश्नेषु न कोऽपि विकल्पो भविष्यति।

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

1. प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
2. प्रश्नपत्रे **षट्** (**6**) अनिवार्याः प्रश्नाः भविष्यन्ति। तत्र **प्रथम**घटकात् प्रारभ्य **चतुर्थ**घटकं यावत् समीक्षात्मकेषु/विवेचनात्मकेषु **चतुर्षु** प्रश्नेषु **100%** अंशः **वैकल्पिकः** भवेत् अर्थात् प्रतिघटकम् **द्वौ वैकल्पिकौ** प्रश्नौ भवेताम् ययोः **एकः** प्रश्नः समाधेयः। **पञ्चम**घटकस्य च **(क)** इति खण्डोक्तानुसारेण **हिन्दीमाध्यमेन** अनुवादाय विकल्परहितम् **एकम् अपठितसंस्कृतोद्धरणम्**; **(ख)** इति खण्डोक्तानुसारेण च **संस्कृतमाध्यमेन** अनुवादाय विकल्परहितः **एकः अपठितहिन्दीगद्यांशः** भवेत्।

अनुशंसितग्रन्थाः

1. वैदिक साहित्य और संस्कृति, बलदेव उपाध्याय, शारदा संस्थान, वाराणसी।
2. History of Indian Literature (Vol. I), M. Winternitz.
3. A History of Vedic Literature, Gaurinath Shastri, Sanskrit Pustak Bhandar, Kolkata.
4. वैदिक इतिहास, जयदेव, हरियाणा संस्कृत अकादमी, पञ्चकूला।
5. संस्कृत-व्याकरणशास्त्र का इतिहास (भाग 1-2), युधिष्ठिर मीमांसक।
6. संस्कृत व्याकरण का उद्भव और विकास, सत्यकाम वर्मा।
7. An Account of the Different Existing Systems of Sanskrit Grammar, Belvalkar, Sripada Krishna, Bharatiya Vidya Prakashan, Varanasi, 1976.
8. Pāṇini : A Survey of Research, Cardona, George, Motilal Banarsidass, Delhi.
9. व्याकरणशास्त्रेतिहासः, लोकमणिदाहालः,भारतीय विद्या प्रकाशन, वाराणसी, प्रथम संस्करण, 1990
10. भारतीय दर्शन, बलदेव उपाध्याय, वाराणसी।

11.भारतीय दर्शन का तात्त्विक सर्वेक्षण, चन्द्रधर शर्मा, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली।
12. History of Indian Philosophy, S.N. Dasgupta.
13. History of Indian Philosophy (Vol. I & II), S. Radhakrishnan.
14. Essentials of Indian Philosophy, M. Hirianna (भारतीय दर्शन की रूपरेखा, हिन्दी अनुवाद)।
15. An Introduction of Indian Philosophy, D.M. Dutta & S.C. Chatterjee.
16. संस्कृत शास्त्रों का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, चौखम्बा विद्या भवन, वाराणसी।
17. History of Sanskrit Literature, A.B. Keith, Delhi.
18. संस्कृत साहित्य का इतिहास, ए॰ बी॰ कीथ, अनु॰ मंगलदेव शास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली, 1978
19. संस्कृत साहित्य का इतिहास, बलदेव उपाध्याय, शारदा निकेतन, वाराणसी, 1978
20. संस्कृत काव्यशास्त्र, एस॰ के॰ डे।
21. प्रौढ-रचनानुवादकौमुदी, कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी।